

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра гуманітарних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (право)

№3 за темою «СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЇ ЮРИСТА»

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. №7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 р. №2

Розробник:

Професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС, канд. іст.
наук, ст. наук. співр. Надія ДЕМИДЕНКО

Рецензент:

Професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського
національного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук,
професор Олександр ТЯГЛЮ

План лекції

1. Загальна характеристика юридичної професії: поняття та основні риси.
2. Сучасні інтерпретації поняття юридичної професії.
3. Професійне мислення та елементи творчості в роботі юристі

Рекомендована література

Основна

1. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова.: Фенікс, 2012. 492 с. URI: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3325>
2. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: Підручник. Харків: Вид-во НУВС, 2002. 336 с.
URI: <http://librarium.freehostia.com/pravo/deontolog/10/yuridichna-deontologiya-bandurka-skakun.html>

Додаткова

1. Оборотов Ю. М. Традиції та оновлення у правовій сфері: питання теорії (від пізнання до розуміння права) : монографія :Юридична література, 2002. 280 с.
URI: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=7lZqLKsAAAAJ&hl=ru>

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті:

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України. [сайт].
URI: <http://www.president.gov.ua/>
2. Верховна Рада України. [сайт]. URL: <http://www.rada.kiev.ua>
3. Кабінет Міністрів України. [сайт]. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>.
4. Міністерство освіти і науки України. [сайт].
URL: <http://www.mon.gov.ua>, www.osvita.ua
5. Державна служба статистики України. [сайт].
URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Інтернаука; видавничий дім. [сайт]. URL: <https://www.inter-nauka.com/ua/poleznaya-informatsiya/doi/>
7. Ліга: закон. URL: <https://ligazakon.net/>
8. Національна парламентська бібліотека України. URL: <http://www.nplu.org/>
9. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
URL: <http://www.nbuv.gov.ua>
10. ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ). URL: <http://www.uintei.kiev.ua>
11. ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки Г.М.Доброва НАН України» URL: <https://stepscenter.org.ua/>

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

1. Загальна характеристика юридичної професії: поняття та основні риси.

Юрист - це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для

суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян.

Для загальної характеристики професії юриста необхідно визначити ряд ознак, які дозволять висвітлити те особливе, що відрізняє її від інших професій. В попередньому матеріалі ми вже відмічали, що юридична діяльність багато в чому за своїми ознаками відповідає вимогам організаційно-управлінської, творчої роботи. При цьому юридичну професію можна охарактеризувати такими рисами:

Масовість юридичної професії. Юридичну роботу здійснюють на сьогоднішній день тисячі уповноважених на те спеціалістів (прокурори, адвокати, судді, слідчі...), які виконують значну кількість юридично значущих дій, вирішують щоденно десятки та сотні тисяч юридичних справ. Це не просто величезна армія спеціалістів, це окрема сфера соціальної діяльності, в якій вирішуються життєво важливі інтереси, задовольняються потреби. Всеосяжний характер та значущість цієї сфери для суспільства передбачають наявність значної кількості спеціальностей в межах юридичної професії. Це відповідно створює широкі можливості для реалізації своїх здібностей та творчого потенціалу багатьох суб'єктів.

Елітність. З іншої точки зору, юридичну роботу виконують не всі, хто бажає, а лише уповноважені особи, які володіють відповідними знаннями та навичками. Враховуючи недостатню кількість в нашій країні кваліфікованих спеціалістів-юристів, постійно зростаючу роль права та юридичної процедури, враховуючи престиж юридичної роботи та юридичного навчання, можна стверджувати про елітний характер юридичної професії.

Особлива відповідальність. Від поради або рішення юриста багато в чому залежить доля людини, благополуччя сім'ї, її майновий стан, економічний розвиток суспільства. При цьому, помилки в роботі юриста * це пряма загроза суспільним інтересам, які охороняються правом. За свої помилки кожний юрист несе особисту відповідальність. Однак слід зробити акцент на відповідальності позитивній, яка полягає у відповідальному, свідомому ставленні до своєї роботи, що забезпечує її високу якість.

Конфліктність. Юридична діяльність дуже часто відбувається на стику протилежних інтересів в умовах протидії або відкритої боротьби: позивач * відповідач, обвинувачений * потерпілий, правопорушник * співробітник правоохоронного органу тощо. Наявність подібних суперечностей у професійній діяльності юристів обумовлено протилежністю індивідуальних потреб та інтересів. Тому у більшості випадків юридична діяльність здійснюється на основі компромісу із суспільством та його представниками.

Інтелектуальна привабливість. Всяка кваліфікована роботи вимагає від свого виконавця наявності певного рівня інтелекту (професійних знань, оціночних критеріїв, почуттів, професійного етикету). Однак, щодо роботи юриста, слід сказати, що це в більшості випадків інтелектуальна робота. В ході вирішення юридичної справи юристу доводиться застосовувати загальні вимоги правової норми до конкретної життєвої ситуації шляхом прийняття

відповідного рішення. Це передбачає необхідність прогнозування подальшого розвитку подій, моделювання можливих ситуацій, визначення засобів для їх попередження, що свідчить про інтелектуальну напруженість юридичної роботи. При цьому, слід відзначити, що окремі юридично значущі дії в професійній діяльності юриста вимагають від нього не лише інтелекту, а ще й значної фізичної підготовки.

Колективність праці. Поряд з принципами самостійності, індивідуальної відповідальності, процесуальної незалежності робота юристів багато в чому має колективний характер. Значна кількість рішень приймаються не від імені конкретного виконавця, а від імені органу держави або всієї держави, що вказує на колективність його вироблення, прийняття та забезпечення реалізації. Наприклад, рішення суду базується на результатах колективної праці багатьох учасників процесу (слідство, адвокати, прокуратура, оперативні служби, свідки, експерти). Слід сказати і про системну єдність юридичних установ в цілому, які можуть виконувати свої функції лише у тісному контакті та взаємодії.

2. Сучасні інтерпретації поняття юридичної професії.

Професія або як інколи ще називають фах – це відокремлений комплекс дій та відповідних знань, що вимагає спеціальної освіти. Правовий термін «юридична професія» є комплексним поняттям, що охоплює різні аспекти правової діяльності. Отже, можна сказати, що у загальному вигляді юридична професія представлена юристами та правниками. У підручнику «юридична деонтологія» за редакцією О.Ф. Скакун та Н.І. Овчаренко, автори зазначають, що професія юриста розкривається через поняття: а) діяльність, взяту як певну реальність; б) професіоналізм як якість діяльності; в) юридичний характер як особлива сфера діяльності на відміну від економічної, управлінської та інше.

Професія юриста – широка область трудової діяльності, що вимагає юридичних знань і навичок, необхідних для виконання певної роботи у правовій сфері соціальних послуг. Вона визначається специфічними умовами діяльності даної сфери і виражається в високій правовій культурі юридичного працівника цієї сфери.

У своїй роботі «Історія римського права» І. А. Покровський, зазначає, що першими юристами можна назвати римських жерців — понтифіків. Саме вони заклали засади правового регулювання суспільного життя, створили велику базу прецедентів. Лише декілька століть потому юриспруденція сформувалася як наука. Нині поняття «юрист» об'єднує всіх людей, які займаються різноманітною професійною юридичною діяльністю — суддів, слідчих, прокурорів, нотаріусів, юрисконсультів, адвокатів.

Нині юридична наука є багатогранною, саме тому єдиного загальноприйнятого визначення такої професії як «юрист» немає. Тому, на нашу думку, доцільним буде розглянути плюралізм сучасних інтерпретацій щодо цього визначення.

Поняття юрист походить (від лат. Jus – право) – фахівець з правознавства, юридичних наук; практичний діяч у галузі права.

Як зазначають С. Д. Гусарєв та О. Д. Тихомиров, юрист — це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян.

На думку І. В. Бризгалова, юрист — це спеціаліст, який використовує свої знання на практиці, тобто має навички щодо складання юридичних документів, виконання всіх дій та операцій із застосуванням необхідних засобів і способів у процесі вирішення юридичної справи, які належать до його професійної компетенції.

Вільний електронний Інтернет-довідник (Вікіпедія) закріплює нас тупне визначення юриста – це фізична особа, яка має професійні правові знання у галузі юридичних наук, законодавства й практики його застосування.

Також, на одному із сайтів адвокатів м. Києва міститься наступне тлумачення цієї професії: юрист — це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян.

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що хоча єдиного всеохоплюючого поняття юриста немає, однак у загальному це можна трактувати як особу, що володіє спеціальними теоретичними правовими знаннями та чинним законодавством, вміє їх застосовувати на практиці при вирішенні певних юридичних справ захищаючи при цьому права, свободи та обов'язки людей і громадян.

3. Професійне мислення та елементи творчості в роботі юристів.

Професійне мислення юриста — вища аналітична здатність особи опосередковано й узагальнено за допомогою понять, суджень, умовиводів, що фіксуються словами, відображати істотні закономірні зв'язки правової дійсності, розв'язувати соціально-правові протиріччя. Це система інформаційно-правової насиченості юриста, що склалася завдяки установкам професійного призначення і дозволяє узагальнено орієнтуватися в конкретних професійно-правових ситуаціях дійсності.

Уміння юридично мислити означає цілеспрямовано оперувати поняттями в умовах виниклих юридично значимих практичних завдань. Мислення судді, адвоката, слідчого — це практичне мислення, воно на кожному етапі пов'язано з визначеними практичними проявами. На відміну від розумової діяльності юриста-теоретика (вченого), що здійснюється на шляху переходу від практики до абстракції (теорії), у юриста-практика інший шлях мислення: від абстракції до живої дійсності.

Так, оглядаючи місце події, слідчий знаходить сліди минулої події. Встановлюючи істотні, неминуче повторювані взаємозв'язки між подіями, слідчий шляхом логічного мислення реконструює цілісну картину можливого ходу події. Ця реконструкція відбувається опосередкованим шляхом — через

розуміння зв'язків між зовнішніми проявами і сутністю того, що відбувалося в дійсності. Таке логічне відображення можливе на основі узагальнення і наявних знань. Однак цього недостатньо. Потрібна і нова інформація, що здобувається в процесі вивчення матеріалу справи й особи підозрюваного.

Мислення зв'язує минулий досвід і знання зі знову отриманою інформацією, сприяє її аналізу, добору необхідного, уявному вирішенню завдання.

Правове мислення являє собою процес розуміння соціально-правової дійсності. Повсякденне правове мислення є невід'ємним елементом механізму соціальної дії права і лежить у підставі правового мислення юриста, його правового почуття, правового інтелекту. Правова традиція і культура суспільства формують правове мислення і знову їм конструюються.

Форми правового мислення:

- судження — встановлення загальних взаємозв'язків у професійно-правовій сфері. Судження юриста повинно характеризуватися нормативністю, точністю, формалізованістю висновків. Воно обґрунтовується перевіреними фактами, встановленими закономірностями, системою умовиводів;

- умовивід — узагальнення властивостей однорідної групи правових явищ; одержання нового знання з наявних знань. Умовивід юриста не повинен виходити за межі норм, встановлених законами та іншими юридичними джерелами права;

- поняття — розуміння сутності (істотних властивостей) конкретного правового явища як різновиду певної групи таких явищ. Даючи кваліфікацію тому або іншому явищу через поняття (крадіжка, підробка, замах на вбивство та ін.), юрист-практик підбиває підсумок творчої розумової діяльності, орієнтуючись на закріплене в законі поняття.

Отже, у мисленні юриста моделюються об'єктивні властивості і взаємозв'язки між правовими явищами, їхні істотні загальні особливості, що виражаються у формі суджень, умовиводів і понять. Весь процес мислення базується на співвідношенні ситуативної інформації (про конкретну подію, факт) з узагальненою інформацією, що зберігається в пам'яті юриста.

Процес професійно-правового мислення має такі етапи:

- 1) виявлення, створення і формулювання ситуації, пов'язаної з певним об'єктом мислення, одержання його фактичної і правової характеристики, формулювання завдання (у слідчого цей початковий етап розумової діяльності передуює порушенню провадження у кримінальній справі);

- 2) аналіз можливостей використання правових засобів і способів вирішення завдання з урахуванням наслідків і існуючих обмежень (у слідчого цей етап виражається в складанні розгорнутого плану розслідування у кримінальній справі);

- 3) вибір оптимального варіанта рішення, визначення можливих результатів і негативних наслідків (у слідчого цей етап виявляється у тактичних комбінаціях, своєрідній програмі діяльності у вигляді сукупності слідчо-пошукових дій, націлених на розкриття злочину).

Результат мислення, як правило, залежить від того, що являє собою юрист як особистість з урахуванням його складної, у певній мірі суперечливої індивідуальності. Особисті риси обумовлюють характер вибору при прийнятті тих чи інших рішень. Вибір є початком будь-якої діяльності, а розвиток мислення завжди безпосередньо визначається самим вибором. Якщо немає вибору, немає і мислення, немає і ухвалення рішення.

Професійно-правове мислення юриста пов'язане з виконанням суспільних і державних завдань за допомогою юридичних засобів і способів, дій і операцій, винесених рішень і актів їх реалізації, надання конкретним суспільним відносинам і ситуаціям правової форми. Мислення юриста прагматично за своїм характером, оскільки для нього важливий насамперед процес практичного здійснення прийнятих рішень, їх законності, відповідності компетенції, завданням і функціям органу, який він представляє.

Якості професійно-правового мислення юриста:

- визначеність — уміння визначити проблемну ситуацію;
- оперативність — розумова готовність до спостереження за ходом ситуації, гнучкість у застосуванні методів;
- динамічність — орієнтація в ситуації, уміння охопити всю ситуацію, відокремити головне від другорядного, розвинути версію;
- логічність — послідовність розумового процесу, уміння робити узагальнення в ході аналізу юридичних фактів;
- критичність — уміння піддавати критичному аналізу ситуацію та отримані юридичні факти;
- об'єктивність — спрямованість на одержання неупередженої інформації про ситуації, додержання істини, для чого необхідне поєднання розрізненої інформації у певні системи зв'язків (гіпотези, версії);
- глибина і широта — це якості, що доповнюють одна одну. Якщо глибина визначається ступенем проникнення в сутність досліджуваного об'єкта, то широта характеризується охопленням як досліджуваного явища, так і суміжних з ним сфер пізнання;
- гнучкість — здатність побачити досліджуване явище під новим кутом зору, розпізнати його нові властивості, переключитися на їх розгляд (наприклад слідчий повинен уміти швидко перебудовуватися в пошуковій діяльності, відмовлятися від перевірки марної версії, помічати упущені можливості розслідування справи, переходити до нових варіантів пошуку).

Професійне мислення юриста залежить від його ерудиції, загальної культури і професійного досвіду, а також від менталітету тієї етнокультурної спільності, представником якої він є.

У сучасного юриста має формуватися новий тип юридичного мислення, орієнтований на його професійну діяльність в умовах громадянського суспільства і правової держави.

Що ж до особливостей виявлення елементів творчості у роботі юриста, то варто додати, що такий характер виражається у творчому застосуванні правових та інших знань, в умінні і здатності самотійно, з урахуванням всіх обставин розбиратися у складних життєвих ситуаціях, знаходити істину,

об'єктивно оцінювати факти і явища, робити правильні висновки і приймати в межах закону найбільш оптимальні рішення. Для цього від юриста потрібно широта поглядів, допитливість розуму, мудрість і розсудливість.

Розслідування і розкриття злочинів, дозвіл і розгляд справ про адміністративні правопорушення, аналіз інформації, виробництво висновків і висновків, відтворення подій, що мали місце в минулому, і т.п. носять характер дослідницької роботи. У зв'язку з цим, чим менше шаблонності в роботі юриста, тим більше ймовірне ухвалення об'єктивних рішень, успіх у правоохоронній та іншій юридичній роботі.

Зрозуміло, творчий підхід до вирішення життєвих ситуацій повинен здійснюватися в рамках права. Творче дію не повинно виходити за межі закону.

Разом з тим, закон не тільки представляє юристу право, а й зобов'язує його у встановлених законом межах приймати найбільш доцільні рішення на свій розсуд. Від практичної доцільності, від вибору оптимального варіанта рішення багато в чому залежить ефективність реалізації норм права, законність і справедливість застосовуваного рішення. Доцільність означає, що юрист зобов'язаний максимально враховувати конкретну обстановку, час, місце та умови своєрідності становища і т.п. Розсуд у роботі юриста може, зокрема, виражатися в наданні йому права приймати рішення на основі вільного вибору одного з декількох, рівнозначних з точки зору законності, варіантів вирішення справи, передбачених правовою нормою. Наприклад, однаково буде відповідати вимогу законності будь-яка із заходів впливу, застосована суддею до винної особи (за дрібне хуліганство) – штраф, адміністративний арешт. Це право надано судді, який вибирає з урахуванням обставин справи, особистості правопорушення один з декількох можливих варіантів. Тому творчий, дослідницький характер юридичної роботи, використання в ній досягнень науки і техніки при суворому дотриманні вимог закону складають одну з основних рис юридичної професії.